

ปัจจัยนาคนไม้ไผ่สาน: งานหัตถศิลป์เพื่อแผ่นดินอันอุดมสมบูรณ์ Bamboo Woven Paccayanaga: Handicrafts for a Plentiful Land

บุญช่วย ดุจใจ

Boonchuay Doojai

มูลนิธิโพธิยาลัย

Bodhiyalaya Foundation

Corresponding Author, Email: bdoojai@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความทางวิชาการนี้ มุ่งศึกษาช่างปัจจัยนาคนในฐานะช่างศิลป์เพื่อแผ่นดินอันอุดมสมบูรณ์ ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา การสืบทอดความเชื่อเรื่องช่างศิลป์ที่ยังคงมีชีวิตในระบบความเชื่อทางพุทธศาสนาในล้านนา จนถึงการบูรณาการความเชื่อผ่านงานหัตถศิลป์กรรมปัจจัยนาคนไม้ไผ่สาน ซึ่งเป็นงานศิลป์เพื่อแผ่นดินอันอุดมสมบูรณ์

มหาเวสสันดรชาดก เป็นชาดกที่กล่าวถึงพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะมาตรัสรู้เป็นพระโคตมพุทธเจ้าในปัจจุบัน เป็นที่นิยมเทศน์กันเป็นประจำที่เรียกว่า ประเพณีตั้งธรรมหลวงในล้านนา ซึ่งเนื้อหาได้กล่าวถึงช่างมงคลปัจจัยนาคน ที่เชื่อกันว่าสามารถสร้างความอุดมสมบูรณ์แก่แผ่นดินที่ช่างผ่าน งานหัตถศิลป์กรรม “ปัจจัยนาคนไม้ไผ่สาน” และประเพณีแห่ช้างเผือกเป็นนวัตกรรมทางสังคมที่เกิดจากการบูรณาการความเชื่อในมหาเวสสันดรชาดกกับงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านล้านนา ในฐานะที่ช่างปัจจัยนาคนเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์และความเป็นมงคล การจัดชบวนแห่เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชน และกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการดูแลป่าไม้และแหล่งน้ำ บทความนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมและประเพณีเพื่อสิ่งแวดล้อมดังกล่าว พร้อมเสนอแนวทางการสืบทอดและปรับตัวเพื่อรองรับบริบทยุคใหม่

คำสำคัญ: ปัจจัยนาคนไม้ไผ่สาน, งานหัตถศิลป์, ประเพณีแห่ช้างเผือก, นวัตกรรมทางสังคม, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

Abstract

This academic article aims to study the Paccayanaga, sacred elephant, as a sacred elephant for the plentiful land in Buddhist scriptures, the continuation of the belief in sacred elephants that still exists in the Buddhist belief system in Lanna, as well as the integration of beliefs through the woven bamboo Paccayanaga handicraft, which is an art for the plentiful land.

Mahavessantara Jataka is a Jataka that tells of the last life of the Bodhisattva before becoming enlightened as the current Buddha, Gautama. It is a popular sermon as a tradition called the Tang-Dham-Luang festival in Lanna, which the content mentions the auspicious elephant Paccayanaga, which is believed to be able to create prosperity for the land that the elephant passes through. The “woven bamboo Paccayanaga” handicraft and the white elephant parade tradition are social innovations resulting from the integration of the belief in Mahavessantara Jataka with Lanna folk arts and crafts. As the elephant Paccayanaga is a symbol of prosperity and auspiciousness, the parade is an activity that promotes community participation and encourages the conservation of natural resources, including the care of forests and water sources. This article points out the value of arts, culture and traditions for the environment, and proposes ways to continue and adapt to accommodate the modern context.

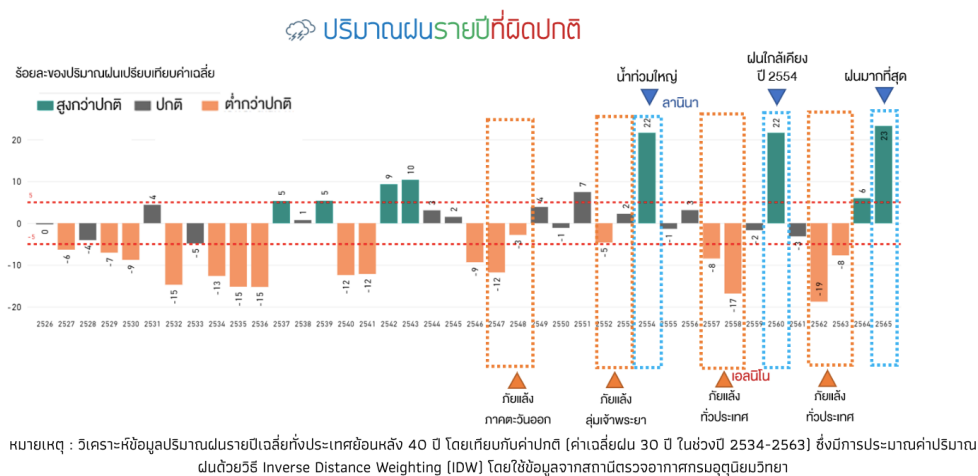
Keywords: Bamboo Woven Paccayanaga, Handicrafts for a Plentiful Land, Traditional White Elephant Parade, Social Innovation, Environmental Conservation.

บทนำ

ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นแล้ง ไม่มีน้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติเพียงพอในการอุปโภคบริโภค ตลอดถึงการใช้เพื่อการเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร หรือเกิดฝนตกชุกจนกระทั่งเกิดน้ำท่วมใหญ่ ทำให้พืชผลการเกษตรได้รับความเสียหาย นั้น เป็นปรากฏการณ์ที่เป็นผลจากลักษณะอากาศที่ผิดปกติ แม้ว่าปรากฏการณ์ความผิดปกติดังกล่าวจะไม่เกิดขึ้นบ่อยนัก และมักจะไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะกับประเทศไทยเพียงประเทศเดียว แต่หลายครั้งก็ขยายวงกว้างไปทั้งในระดับภูมิภาคและอนุภูมิภาค สร้างผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์ที่ต้องดำรงชีวิตด้วยความยากลำบาก ด้วยเหตุที่อาจขาดแคลนปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิตอย่างเพียงพอ

ปรากฏการณ์ฝนแล้งในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่สำคัญคงจะเป็นเหตุการณ์การแย่งน้ำในการทำการเกษตรระหว่างพวกเจ้าศากยะและพวกเจ้าโกลิยะ ซึ่งต่างเป็นพระญาติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถึงขั้นการลงมือทำร้ายทำลายชีวิตของฝ่ายตรงข้าม มีการเตรียมกำลังไพร่พลเพื่อทำการยุทธ์ กระทั่งพระพุทธองค์ได้เสด็จไปเพื่อระงับการวิวาทระหว่างพระญาติจนสงบลง (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล เล่ม 25: 157) อีกเหตุการณ์ที่เป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันในหมู่ชาวพุทธก็คือ เหตุการณ์ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาลเกิดภัยแล้งขึ้นในแคว้นกาลิงคะ ข้าวกล้าไม่สมบูรณ์ เกิดทุพภิกขภัย ชาวบ้านเกิดความหิวโหย แม้พระราชแห่งแคว้นจะรักษาอุบาสกศีลก็ไม่อาจทำให้ฝนตกได้ จึงส่งเหล่าพราหมณ์ไปขอช้างจากพระเวสสันดรแห่งแคว้นสวี่ (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล เล่ม 28: 1655 - 2440)

ในขณะที่สังคมยุคใหม่ก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงปัญหาสิ่งแวดล้อมได้เช่นกัน กรณีของประเทศไทยที่เกิดปัญหาภัยแล้งและปัญหาน้ำท่วมใหญ่ที่สร้างความเสียหายแก่ทั้งภาคเกษตรกรรมและภาคธุรกิจการค้าในเมืองใหญ่ ๆ หลายเมือง จากรายงานสถานการณ์น้ำประเทศไทยปี 2565 ซึ่งได้รายงานปริมาณฝนรายปีทั่วประเทศ เปรียบเทียบข้อมูลสถิติฝนรายปีย้อนหลัง แสดงให้เห็นช่วงปี พ.ศ. 2557-2558 และ พ.ศ. 2562-2563 ที่มีภาวะภัยแล้งทั่วประเทศและปี พ.ศ. 2554, 2560 และ 2565 ที่เกิดภาวะน้ำท่วมใหญ่ ตามที่ปรากฏในภาพ

ที่มา: <https://www.thaiwater.net/uploads/contents/current/YearlyReport2022/rain2.html>

ในขณะที่เมื่อเดือนตุลาคม ปี พ.ศ. 2567 จังหวัดเชียงราย ก็เกิดภาวะน้ำท่วมใหญ่ ซึ่งหอการค้าไทยและมหาวิทยาลัยหอการค้าไทยประเมินมูลค่าความเสียหายประมาณ 29,845 บาท ในขณะที่จังหวัดเชียงใหม่ เสียหายประมาณ 5,000 ล้านบาท และจังหวัดลำพูน เสียหายราว 2,000 ล้านบาท

ในทางพระพุทธศาสนามีมุมมองต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งภัยแล้งและน้ำท่วมใหญ่ที่น่าสนใจและไม่อาจมองข้ามได้ โดยมองว่า การที่ชาวบ้านชาวเมือง พรหมณ์และคฤหบดี ข้าราชการ และผู้นำ (พระราชา) เป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม เป็นเหตุให้มีฤดูและปีหมุนเวียนไปสม่ำเสมอ ทเวตอไม่กำเริบเนื่องจากลมพัดสม่ำเสมอ ข้าวกล้าที่สุกเสมอกันตามฤดูที่ฝนตกต้องตามฤดูกาล การได้บริโภคข้าวที่สุกเสมอกัน เป็นเหตุให้มนุษย์จะมีอายุยืน มีผิวพรรณดี มีกำลัง และมีอาหารน้อย (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 21: 70115/) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พฤติกรรมของมนุษย์มีความสำคัญต่อระบบสิ่งแวดล้อม การพัฒนามนุษย์ให้มีศีลธรรมอันดีจึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง

มนุษย์ในแต่ละยุคแต่ละสมัยต่างก็แสวงหาแนวทางในการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบกับวิถีชีวิตดังกล่าวที่แตกต่างกันไป ตามความเชื่อ ศรัทธา และ

ภูมิปัญญาที่สามารถดำเนินการได้ การจัดการกับปัญหาดังกล่าวด้วยวิธีแห่งศรัทธาความเชื่อดำรงอยู่ในสังคมล้านนา ที่ได้รับการสืบทอดมาแต่โบราณกาลต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ในภาคเหนือของประเทศไทยเป็นสังคมพุทธวิถีเกษตรกรรม จำเป็นต้องใช้น้ำในวิถีการเกษตรอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ยามใดที่ฟ้าฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เกิดปัญหาภัยแล้ง ที่อาจไม่มีน้ำเพียงพอในการทำเกษตร ก็รำลึกถึงเรื่องราวที่ได้รับการปลูกฝังจนกลายเป็นความเชื่อของชาวพุทธล้านนา “ปัจจัยนาค” ช่างมงคลศักดิ์สิทธิ์ในธรรมพระเวสสันดรชาดกจึงปรากฏขึ้นในมนต์สำนึก ในหลายจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นจังหวัดลำพูน ลำปาง พะเยาแพร่ เชียงใหม่ เชียงราย น่าน จึงได้มีการบูรณาการความเชื่อเรื่องช่างมงคลศักดิ์สิทธิ์ ที่จะมาช่วยขจัดปัดเป่าความทุกข์ยากจากปัญหาภัยแล้ง ทำให้เกิดนวัตกรรมทางสังคมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ในแผ่นดินขึ้น ผู้เขียนจึงสนใจนำเสนอเรื่องราวของช่างปัจจัยนาคที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ในฐานะช่างศักดิ์สิทธิ์เพื่อแผ่นดินอันอุดมสมบูรณ์ การสืบทอดความเชื่อเรื่องช่างมงคลศักดิ์สิทธิ์ที่ยังคงมีชีวิตในระบบความเชื่อทางพุทธศาสนาในสังคมล้านนา ตลอดจนการบูรณาการความเชื่อผ่านงานหัตถศิลปกรรมปัจจัยนาคไม้ไผ่สาน และประเพณีแห่ช้างเผือก ซึ่งเป็นงานหัตถศิลปกรรมและประเพณีเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนชาวพุทธในล้านนา

ปัจจัยนาค: ช่างมงคลศักดิ์สิทธิ์แห่งแผ่นดินสีพี (สีวี)

1. ช่างปัจจัยนาคในมหาเวสสันดรชาดก

“ช่างปัจจัยนาค” ปรากฏชื่อในอรรถกถา มหาเวสสันดรชาดก (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล เล่ม 28: 1655 - 2440) ที่ระบุว่า ก็ในวันที่พระโพธิสัตว์ประสูติ ช่างพังเชือกหนึ่งซึ่งเที่ยวไปได้ในอากาศ นำลูกช้างขาวทั้งตัวรู้กันว่าเป็นมงคลยิ่งมา ให้สถิตในสถานที่มงคลหัตถิ แล้วหลีกไป คนทั้งหลายตั้งชื่อช่างนั้นว่า “ปัจจัยนาค” เพราะช่างนั้นเกิดขึ้น มีพระมหาสัตว์เป็นปัจจัย ช่างปัจจัยนาค จึงเป็นช่างสำคัญประจำพระองค์ของพระเวสสันดรที่มีคุณลักษณะสำคัญหลายประการ เช่นมีางดุจงอนไถ เป็นราชพาหนะ รอบรู้ชัยภูมิแห่งการยุทธ์ทุกอย่าง ชาวท้าวสรรพางค์ เป็นช่างสูงสุด คลุมด้วยผ้ากัมพลเหลืองขั้มนัน อาจายีศัตรูได้ ได้รับการฝึกดีแล้ว มีกายสีขาวเช่นกับเขาไกรลาส

ในส่วนของคตินิยมในการสืบทอดการมีช่างมงคลประจำพระองค์ของพระมหากษัตริย์ไทย ซึ่งจะมีการค้นหาช่างที่ถือกำเนิดในแผ่นดินตามตำราคุณลักษณะที่สืบทอดมานาน

สำนักบรรณสารสนเทศ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะ ข้างมงคลหรือข้างสำคัญไว้ว่า ข้างมงคลหรือข้างสำคัญ เป็นข้างเผือกที่มีลักษณะครบถ้วนถูกต้องตามตำราหลักเกณฑ์ที่สืบสานกันมายาวนาน 7 ประการ คือ ตาขาว เพดานขาว เล็บขาว ขนขาว ฟันหนังขาว หรือสีกัลยาหม้อใหม่ ขนหางยาว อันทโกศขาวหรือสีกัลยาหม้อใหม่

2. ข้างปัจฉิมยศแห่งพระเวสสันดร

ข้างปัจฉิมยศ ถือเป็นข้างมงคลศักดิ์สิทธิ์สำคัญประจำพระองค์ของพระเวสสันดร ดังที่ปรากฏในอรรถกถา มหาเวสสันดรชาดก (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล เล่ม 28: 1655 - 2440) ระบุว่า ขนทั้งหลายตั้งชื่อข้างนั้นว่า ปัจฉิมยศ เพราะข้างนั้นเกิดขึ้น โดยมีพระมหาสัตว์คือพระเวสสันดรเป็นปัจฉิม จึงได้รับการประดับตกแต่งด้วยเครื่องประดับอย่างอลังการ ดังนี้ ข้างอันประดับแล้ว อลังการที่สี่เท้าข้างราคา 4 แสน อลังการสองข้างข้างราคา 2 แสน ข่ายคลุมหลังสาม คือข่ายแก้วมุกดา ข่ายแก้วมณี ข่ายทองคำ ราคา 3 แสน กระดิ่งเครื่องประดับที่ห้อยสองข้างราคา 2 แสน ผ้ายกมพลลาดบนหลังราคา 2 แสน อลังการคลุมกะพอง ราคา 1 แสน สายรัดสามสายราคา 3 แสน พู่เครื่องประดับที่หูทั้งสองข้างราคา 2 แสน ปลอกเครื่องประดับงาทั้งสอง ราคา 2 แสน วลัยเครื่องประดับทาบที่งวงราคา 1 แสน อลังการที่หาง ราคา 1 แสน เครื่องประดับอันตกแต่งงดงามที่กายข้าง ยกกันทะไม่มีราคารวมราคา 22 แสน เกยสำหรับขึ้นราคา 1 แสน อ่างบรรจุของบริโภคน้ำและน้ำ ราคา 1 แสน รวมเข้าด้วยอีกเป็นราคา 24 แสน ยังแก้วมณีที่กำพูนัตถ์ ที่ยอดฉัตร ที่สร้อยมุกดา ที่ขอ ที่สร้อยมุกดาผูกคอข้าง ที่กะพองข้าง และที่ตัวพระยาข้าง รวม 7 เป็นของหาค่ามิได้ รวมถึงมีคนบำรุงข้าง 500 สกุล มีความรู้ข้าง และคนเลี้ยงข้างด้วยเป็นพิเศษด้วย

ข้างเผือกปัจฉิมยศ เป็นพระราชพาหนะประจำพระองค์ของพระเวสสันดร ในการเสด็จพระราชดำเนินไปประกอบพระราชกรณียกิจเพื่อความผาสุกแห่งอาณาประชาราษฎร์ในยามที่บ้านเมืองมีความสงบร่มเย็น ดังความในอรรถกถา มหาเวสสันดรชาดก (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล เล่ม 28: 1655 - 2440) ว่า พระเวสสันดรโพธิสัตว์ประทับคอช้างตัวประเสริฐอันตกแต่งแล้ว เสด็จไปทอดพระเนตรโรงทานทั้งหก เดือนละ ๖ ครั้ง ในขณะที่บ้านเมืองมีข้าศึกศัตรูเข้ามารุกราน ก็สามารถใช้เป็นพาหนะในการทำศึกสงครามได้ เนื่องจากมีความแข็งแรงและรอบรู้ชัยภูมิแห่งการยุทธ์เป็นอย่างดี

3. ปัจจัยนาค: ช้างมงคลศักดิ์สิทธิ์เพื่อแผ่นดินอันอุดมสมบูรณ์

ในด้านคุณลักษณะพิเศษที่สำคัญอีกประการหนึ่งของช้างปัจจัยนาค ตามความเชื่อความศรัทธาของชาวเมืองสีพี คือ ช้างปัจจัยนาคมีพลังพิเศษสามารถทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เมื่อฝนฟ้าอุดมสมบูรณ์ก็เป็นเหตุให้ประชาชนชาวเมืองได้ทำการเกษตรเพาะปลูกพืชผลได้อย่างเต็มที่ มีธัญญาหารบริโภคนอกจากนี้โดยไม่ขาดแคลน อาณาประชาราษฎร์มีความสุขอิ่มเอมแจ่มใส บ้านเมืองก็เกิดความสงบสุขร่มเย็น

ความเชื่อในพลังพิเศษดังกล่าวของช้างปัจจัยนาค ได้แพร่กระจายไปในแว่นแคว้นใกล้เคียง ดังเช่น ชาวเมืองแห่งแคว้นกาลิงคะ ที่บ้านเมืองประสบกับความแห้งแล้ง ข้าวกล้าไม่สมบูรณ์ เกิดทุกข์ภัย ชาวเมืองเกิดความหวาดหวั่นด้วยเหตุที่มีอาหารไม่เพียงพอแก่การบริโภค ก่อให้เกิดภัยทางสังคมตามมา กล่าวคือเกิดการฉกชิงวิ่งราว การจี้ปล้นโจรกรรม จนกระทั่งทนไม่ได้จึงรวมตัวกันที่พระลานหลวงแห่งเมือง วิพากวิจารณ์เหตุดังกล่าวและต้องการให้พระราชาแห่งแคว้นกาลิงคะได้ช่วยบรรเทาหรือแก้ไขปัญหา ซึ่งพระราชาแห่งแคว้นกาลิงคะก็ตอบสนองข้อเรียกร้องด้วยการทรงสมทานศีล รักษาอุโบสถศีลครบ 7 วัน แต่ก็ยังไม่สามารถทำให้ฝนตกได้ จึงทรงให้ประชุมชาวเมืองเพื่อแจ้งเหตุที่ทรงรักษาอุโบสถศีลครบ 7 วันแล้ว แต่ฝนก็ยังไม่ตก ทรงถามชาวเมืองว่าจะหาทางออกร่วมกันอย่างไรดี ชาวเมืองกราบทูลเสนอทางออก ดังที่ปรากฏในอรรถกถา มหาเวสสันดรชาดก (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล เล่ม 28: 1655 - 2440) ว่า ข้าแต่สมมติเทพ ถ้าพระองค์ไม่สามารถให้ฝนตก พระราชาโอรสของพระเจ้าสุทนต์ ในกรุงเชตุตรทงนามว่าเวสสันดรนั้นทรงยินดียิ่งในทาน มงคลหัตถีชาวล้วนซึ่งไปถึงที่ใดฝนก็ตกของพระองค์มีอยู่ ขอพระองค์ส่งพราหมณ์ทั้งหลายไปทูลขอช้างเชือกนั้นนำมา

ความเชื่อถือศรัทธาในพลังพิเศษแห่งช้างมงคลศักดิ์สิทธิ์ ถือเป็นความเชื่อที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอีกหลาย ๆ แห่ง เช่น ช้างอัญญาสนะ ของพระโพธิสัตว์ที่เสวยพระชาติเป็นพระราชาอยู่ในพระนครชื่อ อินทปัตตะ ในแคว้นกुरु จึงมีนามเรียกว่ากुरुราช พระองค์ทรงประพตียอยู่ในกुरुธรรม กล่าวคือศีล 5 ในรัชสมัยของพระองค์ บ้านเมืองมีความสงบร่มเย็น ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ ที่ชาวแคว้นกาลิงคะ ซึ่งปกครองโดยพระราชาทรงพระนามว่ากาลิงคะ เสวยราชสมบัติอยู่ในพระนครทันตปุรี ในแคว้นกาลิงคะ มีความเชื่อในพลังพิเศษแห่งช้างอัญญาสนะว่า (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล เล่ม 27: 427 - 429) ก็ช้างมงคล ชื่อว่าอัญญาสนะของพระมหาสัตว์ เป็นสัตว์มีบุญมาก ชาวแคว้นพากันกราบทูลด้วยสำคัญว่า «เมื่อนำช้างนั้นมาแล้ว ฝนจักตก» อย่างไรก็ตาม

ในอรรถกถาสุตตรนชาดก ได้ขยายมุมมองแห่งการประพาสปฏิบัติธรรมของพระราชาและชาวเมือง ที่เป็นสาเหตุสำคัญของการที่จะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่ไม่อาจมองข้ามได้ ความว่า ก็เมื่อพราหมณ์ทั้งหลายนำช้างมาแล้ว เมื่อฝนไม่ตก ด้วยทรงสำคัญว่า «พระราชานั้นทรงรักษากุศลธรรม (ศีล 5) เพราะฉะนั้น ฝนจึงตกในแคว้นของพระองค์» ... พระเจ้ากาลิงคะได้ทอดพระเนตรกุศลธรรมที่พวกพราหมณ์และอำมาตย์จาริกลงในแผ่นดินทองคำ นำมา ทรงสมทานบำเพ็ญให้บริบูรณ์ด้วยดี ฝนจึงตกในแคว้นของพระองค์ แคว้นแคว้นได้เกษมมีภิกษาหาได้โดยง่ายแล้ว

ปัจจัยนาค: ช้างศักดิ์สิทธิ์ที่ยังมีชีวิต ในระบบความเชื่อทางพุทธศาสนาในล้านนา

1. ประเพณีตั้งธรรมหลวง: มหาเวสสันดรชาดกในระบบความเชื่อของชาวพุทธล้านนา

“ประเพณีตั้งธรรมหลวง” ถือว่าเป็นประเพณีที่สำคัญประเพณีหนึ่งในบรรดาประเพณี 12 เดือน ในสังคมชาวพุทธล้านนา นิยมจัดขึ้นในวันเพ็ญเดือนยี่ (เดือน 12) ที่ทางภาคกลางของประเทศไทยเฉลิมฉลองวันเพ็ญเดือน 12 ด้วยประเพณีลอยกระทง การตั้งธรรมหลวงก็คือการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก ซึ่งหมายถึงเทศนาธรรมและการฟังพระธรรมเทศนาเรื่องใหญ่หรือเรื่องสำคัญ โดยคำว่า “ธรรมหลวง” ที่นิยมนำมาเทศน์มักจะเป็นเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะลงมาประสูติและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านาม “โคตมพุทธะ” คือ พระชาติใหญ่หรือมหาชาติ

ด้านอานิสงส์ของการฟังเทศน์มหาชาติมหาเวสสันดรชาดก ปรากฏในคัมภีร์มัลลยสูตร กล่าวเป็นใจความว่า เมื่อครั้งมหาเถรขึ้นไปนมัสการพระเกศแก้วจุฬามณีในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้น ได้พบพระอริยเมตไตรยเทพบุตร ท่านก็ได้สั่งมหาเถรเจ้ามาว่า “ให้คนทั้งหลายฟังธรรมมหาชาติให้จบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ในวันเดียวคืนเดียว แล้วจะได้ร่วมกับศาสนาของเรา” ดังนี้เมื่อพระมหาเถรเทพมัลลย์กลับจากสวรรค์แล้ว ก็นำเรื่องนี้มาบอกกับชาวโลกคนทั้งหลายได้ฟัง (พระไกรสร กิตติเวที, 2560: 17) และลิปกร มาแก้ว สรุพบว่า พระมหาเทพมัลลย์พบพระอริยเมตไตรยเทพบุตร ผู้จักมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไป ว่าทำอย่างไรจะได้ร่วมศาสนากับพระอริยเมตไตรย ก็ได้คำตอบว่า จะต้องฟังการเทศน์พระเวสสันดรชาดกตั้งแต่ต้นจนจบภายในวันเดียว จึงจะได้พบกับศาสนาของพระเมตไตรยพุทธเจ้า (ลิปกร มาแก้ว, 2556: 13)

รวมถึงพระครูวิมลธรรมญาณ ได้สรุปไว้ว่า การตั้งใจฟังเทศน์มหาชาติให้จบเพียงวันเดียวครบบริบูรณ์ ทั้ง 13 กัณฑ์ จะเป็นเหตุให้สำเร็จความปรารถนาทุกประการดังนี้ (พระครูวิมลธรรมญาณ และคณะ, 2564:7) 1) เมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้ว เมื่อกลับมาเกิดเป็นมนุษย์จะได้พบพระศรีอารย์พุทธเจ้า 2) เมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์เสวยทิพย์สมบัติ 3) เมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วจะไม่ตกนรก 4) เมื่อถึงยุคพระศรีอารย์พุทธเจ้า หากเป็นเทพบุตรเทพธิดาจะได้จุติลงมาเกิดเป็นมนุษย์ 5) ครั้นได้ฟังพระธรรมเทศนาก็จักได้บรรลุมรรคผลนิพพานเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา ซึ่งอานิสงส์การฟังเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกดังกล่าวนี้นับเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ประเพณีตั้งธรรมหลวงได้รับการสืบทอดจนกลายเป็นประเพณีสำคัญสืบมา

รูปที่ 1 การฟังเทศ

ที่มา: https://www.tkpnetwork.org/12/2022/blog-post_46.html

ภาพที่ 2 การแสดงธรรมเทศนา

ที่มา: <https://www.lannernews.com/02-01082567/>

2. ปัจจัยนาค: ช่างมงคลศักดิ์สิทธิ์ที่ยังมีชีวิตกับวิกฤตสิ่งแวดล้อมในล้านนา

ช่างปัจจัยนาค ปรากฏตัวอย่างเป็นรูปธรรมในประเพณีล้านนามาอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะการปรากฏตัวในรูปของงาน “หัตถศิลป์กรรมไม้ไผ่สาน” ใน “ประเพณีการแห่ช้างเผือก” ที่สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นประเพณีที่สืบเนื่องกับประเพณีตั้งธรรมหลวงเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก รวมถึงการบูชาเทวดาอารักษ์ ที่ดูแลปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อม ในสังคมชาวพุทธหลายพื้นที่ในล้านนาจนไม่สามารถสืบหาต้นตอของประเพณีได้ เช่น ในพื้นที่จังหวัดลำพูน ซึ่งมีประเพณีการแห่ช้างเผือกในพื้นที่ลุ่มน้ำลี้ (อำเภอเวียงหนองล่อง อำเภอบ้านโฮ่ง อำเภอลี้ และอำเภอทุ่งหัวช้าง) เชื่อกันว่าเกิดจากคำริของครูบาจักร อินทจกโก เจ้าอาวาสวัดทุ่งโป่ง ตำบลเหล่ายาว อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน ในช่วงปี พ.ศ. 2469 ถึงปี พ.ศ. 2536 ในขณะที่ท่านครูบาจักร อินทจกโก ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นพระนักอนุรักษ์ธรรมชาติ ครูบาจักรเป็นผู้มีประสบการณ์ตรงในชีวิต คือการเห็นป่าไม้ในพื้นที่ถูกทำลายจากการให้สัมปทานป่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2407 ที่ไม่ใหญ่ในเขตป่าต้นน้ำถูกตัดโค่นจำหน่ายในอุตสาหกรรมป่าไม้ การพัฒนาระบบขนส่งทางรางที่ขยายทางรถไฟถึงจังหวัดเชียงใหม่ ที่จำเป็นต้องตัดไม้เพื่อทำเป็นหมอนรถไฟ จนกระทั่งถึงการตัดไม้เพื่อเผาถ่านใช้ในครัวเรือนและขาย เมื่อป่าหายน้ำในแม่น้ำลำคลองก็แห้งเหือด น้ำในบ่อน้ำธรรมชาติที่เคยใช้อุปโภคบริโภคก็ไม่เพียงพอ ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนทุกข์ยาก

ประเพณีแห่ช้างเผือก ในหลายพื้นที่ได้ถูกละเลยจากคนรุ่นหลัง ทำให้เป็นประเพณีที่ทำกันเพียงลำพังของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนพอได้ให้เห็นร่องรอย กระทั่งกระแสการศึกษาวิจัยองค์ความรู้ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับความสนใจ แล้วยังสามารถนำไปสืบทอดทั้งรูปแบบและเนื้อหาสาระในสถานในชุมชน ภายใต้หลักสูตรท้องถิ่น จึงทำให้มีการรื้อฟื้นประเพณีแห่ช้างเผือกขึ้นมาอีกครั้งในหลายพื้นที่ เช่น ประเพณีการแห่ช้างเผือกในพื้นที่ลุ่มน้ำลี้ (อำเภอเวียงหนองล่อง อำเภอบ้านโฮ่ง อำเภอลี้ และอำเภอทุ่งหัวช้าง) โดยองค์การบริหารส่วนตำบลตะเคียนปม อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน ประเพณีแห่ช้างเผือกของชุมชนตำบลแม่เนาเรือ อำเภอมือ จังหวัดพะเยา ประเพณีแห่ช้างผ้าชุมชนเมะหลวง อำเภอแม่เมะ จังหวัดลำปาง ประเพณีแห่ช้างเผือกชุมชนบ้านแหงเหนือ อำเภองาว จังหวัดลำปาง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม คงไม่ได้หมายความว่าเมื่อมีการแห่ช้างเผือกในที่แห่งใดและในปีใดจะทำให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลอย่างแน่นอน แต่ประเพณีการแห่ช้างเผือก นับเป็นกุศโลบายของคนโบราณที่สามารถสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้คนในชุมชน ในการต่อสู้กับทุกภพทุกภัยที่มากับภาวะฝนแล้งและภาวะน้ำท่วมได้

ปัจจัยนาคนไม้ไผ่สาน: งานศิลป์เพื่อแผ่นดินอันอุดมสมบูรณ์

1. ช่างปัจจัยนาคนไม้ไผ่สาน: งานหัตถศิลป์กรรมพื้นบ้าน

งานจักสานไม้ไผ่ คือการนำไม้ไผ่มาผ่า ฉีก หรือจัก ให้เป็นซี่หรือเส้นบาง ๆ ก็ได้ จากนั้นจึงนำมาขัด สาน สอด ไชว้ ขึ้นโครงเป็นรูปทรงต่าง ๆ ทั้งรูปแบบของภาชนะ เครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องประดับ และอื่น ๆ จัดเป็นงานศิลปหัตถกรรม ประเภทหัตถกรรมพื้นบ้าน และนับเป็นงานศิลปะประเภททัศนศิลป์ได้ด้วย ศิลปหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่จึงเป็นงานศิลปะที่มีความผูกพันและอยู่คู่กับวิถีชีวิตของคนไทยและคนล้านนามาอย่างยาวนาน แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของ นอกจากการสร้างสรรคงานศิลปหัตถกรรมไม้ไผ่สานที่เป็นของใช้ในครัวเรือนและชีวิตประจำวันแล้ว ยังสามารถพัฒนาให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความประณีตละเอียดอ่อนในเชิงพาณิชย์ได้ด้วย ประการสำคัญที่มีอาจมองข้ามได้คือการสร้างสรรคงานศิลปหัตถกรรมไม้ไผ่สานในการตอบสนองความเชื่อถือศรัทธาของผู้คนในสังคมด้วย เช่น การสานพระพุทธรูปที่เรียกเป็นที่รู้จักกันในนาม “พระเจ้าอินทร์สาน” ในสังคมล้านนา ที่ยังได้รับความนิยมสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้

ช่างเผือก ใน ประเพณีแห่ช่างเผือก ก็นิยมสร้างสรรคเป็นงาน ศิลปหัตถกรรมไม้ไผ่สาน โดยช่างที่ใช้ประกอบประเพณีแห่ช่างเผือก ที่มีความเชื่อว่าเป็นการจำลองเหตุการณ์การนำช่างปัจจัยนาคนให้ไปเหยียบแผ่นดินในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดินตามความเชื่อในมหาเวสสันดรชาดก โดยศิลปินพื้นบ้านจะร่วมมือกันสร้างสรรคงานหัตถศิลปกรรม ซึ่งทำจากวัสดุประเภทไม้ไผ่สานเป็นโครง จากนั้นจึงมีการใช้ผ้าขาวหุ้ม และประดับตกแต่งตามคตินิยมแห่งความเป็นช่างปัจจัยนาคนประจำพระองค์ของพระเวสสันดร โดยมีวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นประกอบด้วย ไม้ไผ่ ผ้าสีขาว ลวด กาวใส กระดาษสี และดอกฝ้ายหรือสาหลี่ โดยมีขั้นตอนการดำเนินการเริ่มจาก 1) นำไม้ไผ่มาเหลาหรือจักในขนาดและปริมาณที่เพียงพอสำหรับใช้ทำโครงรูปช่าง แล้วจึงนำมาสานโดยจะสานในส่วนของลำตัวของช่าง ส่วนหัว ส่วนขา ส่วนวง ส่วนงา ส่วนหู และส่วนหาง จากนั้นก็นำแต่ละส่วนมาประกอบเข้ากันโดยใช้ลวดมัดเพื่อให้มีความแข็งแรงและได้รูปทรง เมื่อประกอบแต่ละส่วนเข้าด้วยกันแล้วจึงนำผ้าขาวมาพันตามลำตัวและส่วนต่าง ๆ ของช่างเผือกโดยใช้กาวใสเพื่อให้มีสีที่เข้ากันได้กับสีของผ้าขาว ขั้นตอนสุดท้ายจะนำดอกฝ้ายหรือสาหลี่มาติดตามตัวช่างเผือกและนำไปตากแดดให้แห้งประมาณ 7-8 ชั่วโมง ซึ่งอาจประดับตกแต่งด้วยเครื่องทรงช่างในภายหลังได้อีก

ภาพที่ 3 ศิลปหัตถกรรมไม้ไผ่สาน โดยช่างที่ใช้ประกอบประเพณีแห่ช้างเผือก
ที่มา: <https://www.lannernews.com/02-01082567/>

ภาพที่ 4 ช้างปัจจัยนาคนไม้ไผ่สานและประเพณีแห่ช้างเผือก
ที่มา: https://www.tkpnetwork.org/12/2022/blog-post_46.html

ช่างปัจจัยนาคนาคไม้ไผ่สาน จึงนับเป็นงานหัตถศิลป์กรรมที่เชื่อมโยงกับความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาของชาวพุทธในล้านานาแม่โบราณ ซึ่งอาจไม่งดงามในมุมมองของผู้คนบางกลุ่มที่มองถึงความประณีต วิจิตร ตระการตา แต่งงานหัตถศิลป์กรรมปัจจัยนาคนาคไม้ไผ่สานที่ศิลปินแต่ละชุมชนได้ร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นมานั้น มีความงดงามทางจิตใจที่ศิลปินที่ร่วมสร้างสรรค์ต่างภาคภูมิใจในผลงาน ผู้คนในชุมชนทั้งที่มีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ชิ้นงาน เมื่อได้เห็นผลงานสร้างสรรค์ต่างก็รู้สึกชื่นชมพร้อมใจกันเฉลิมฉลองความสำเร็จของผลงาน และที่สำคัญสูงสุดในแง่ของความงดงามของชิ้นงาน คือสามารถที่จะเป็นตัวแทนแห่ง “ช่างปัจจัยนาคนาค” ช่างมงคลศักดิ์สิทธิ์ของพระเวสสันดร ที่ต่างเลื่อมใสศรัทธาในคุณพิเศษ คือ ความสามารถในการทำให้แผ่นดินมีฝนตกต้องตามฤดูกาล แผ่นดินเกิดความอุดมสมบูรณ์ พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดม เกิดความสงบสุขร่มเย็นในสังคม

2. ช่างปัจจัยนาคนาคไม้ไผ่สานและประเพณีแห่ช้างเผือก: นวัตกรรมทางสังคมเพื่อความอุดมแห่งทรัพยากร

การสร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ช่างปัจจัยนาคนาคไม้ไผ่สาน มิได้เป็นเพียงชิ้นงานศิลปะที่สิ้นสุดเพียงให้ได้ชิ้นงาน แต่เป็นองค์ประกอบสำคัญในประเพณีแห่ช้างเผือกที่โดยปกติจะจัดขึ้นราวเดือนกรกฎาคมของทุกปี เพราะเป็นช่วงที่ชาวบ้านจะเริ่มกิจกรรมการเกษตรประจำปีด้วยการหว่านกล้า ปกติจะจัดขบวนแห่กันเป็นเวลาหลายวันขึ้นอยู่กับความยาวของสายน้ำ เช่น กรณีประเพณีแห่ช้างเผือกที่ลุ่มน้ำลี้ซึ่งไหลผ่านพื้นที่ 4 อำเภอของจังหวัดลำพูน คือ อำเภอเวียงหนองล่อง อำเภอบ้านโฮ่ง อำเภอลี้ และอำเภอทุ่งหัวช้าง ที่ต้องใช้เวลาประมาณ 3 วัน 3 คืน แต่หากลำน้ำไม่ยาวนานก็อาจลดเวลาลงเหลือ 2 วัน หรือ 1 วันก็อาจเป็นได้ อย่างไรก็ตาม การคำนวณช่วงเวลาการแห่โดยทั่วไปก็คำนวณจากการเดินทางด้วยเท้า แต่ในยุคปัจจุบันที่การคมนาคมขนส่งสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น อาจย่นระยะเวลาการแห่ลงไปได้อีก

การแห่ช้างเผือก จะเริ่มแห่จากปลายน้ำไปจนถึงต้นน้ำของลำน้ำแต่ละสาย โดยระหว่างทางหากมีการแวะพักรวมถึงค้างคืนตามชุมชนต่าง ๆ ก็มักจะมีกิจกรรมการเฉลิมฉลองสมโภชต้อนรับพระยาช่างปัจจัยนาคนาคที่ผ่านเข้ามาในชุมชน ด้วยพิธีกรรมการสวดมนต์และการปฏิบัติธรรม ตลอดจนการสานเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์บ้านเมือง ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนบทเรียนการต่อสู้กับภัยธรรมชาติที่ส่งผลกระทบต่องานวิถีชีวิตและสังคม และทางออกของปัญหาที่แต่ละชุมชนได้ดำเนินการสร้างความตระหนักให้สมาชิก

ในชุมชนได้ร่วมมือกันจัดการจนประสบความสำเร็จเพื่อเป็นบทเรียนที่สามารถนำไปปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาในชุมชนอื่นต่อไปได้

ภาพที่ 5 กิจกรรมทางศาสนา

ที่มา: https://www.tkpnetwork.org/2022/12/blog-post_46.html

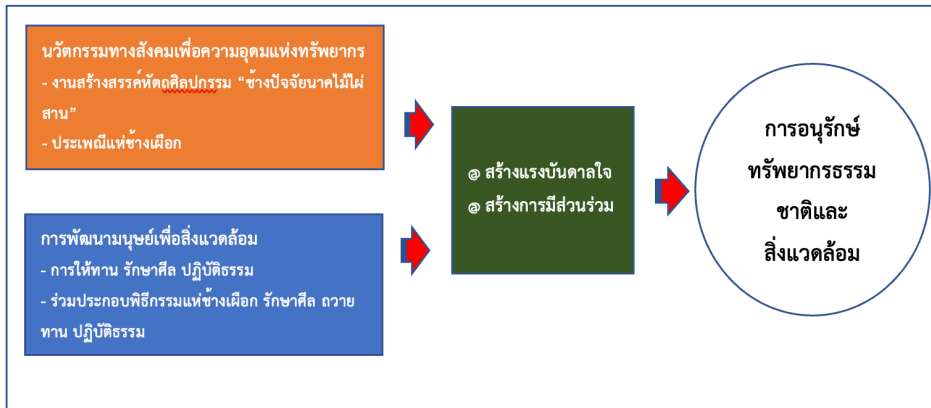
ภาพที่ 6 ประเพณีแห่ช้างเผือก

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=khelbhtLDFI>

กิจกรรมสำคัญในคำคืนสุดท้ายของประเพณีแห่ช้างเผือก ซึ่งอาจจัดพิธีกันที่วัดหรือที่สาธารณะในชุมชน เน้นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาพื้นถิ่นด้วยการสวดมนต์ขอฝน การฟังเทศนาธรรมพื้นเมืองเรื่องพญาคันคาก ฟังเทศนาธรรมเรื่องพญาปลาช่อน และการปฏิบัติธรรมและรักษาศีลร่วมกันของคนเดินทางจากตลอดลุ่มน้ำเพื่อมาร่วมประเพณี ในเช้าวันรุ่งขึ้นก็จะมีพิธีการทำบุญตักบาตร ถวายทาน การฟังธรรมที่พรรณนาถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม การเกื้อกูลกันในลักษณะที่เป็นเหตุเป็นปัจจัยตามหลักการทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งอาจมีตัวอย่างการดำเนินการที่เป็นตัวอย่างที่ดีในการจัดการแก้ไขปัญหาล้างแ้วลุ่ม ก่อนที่จะแห่ช้างเผือกออกเดินทางยังพื้นที่ต้นน้ำ เพื่อประกอบพิธีกรรมสืบชาติแม่ น้ำ บวงสรวงเทวดาอารักษ์ที่ปกปักรักษาคุ้มครองภูเขาด่านน้ำ ขอขมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติโดยมีรูปปั้นของพญาคันคากกับพญาปลาช่อนประกอบพิธี โดยเชื่อว่าพญาคันคากกับพญาปลาช่อนจะไปทำหน้าที่ขอฝนจากเทวดาให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ท้ายที่สุดก็จะเป็นพิธีกรรมการปล่อยช้างเผือกเข้าสู่ป่าหรือลงสู่แม่น้ำ คืนสู่ธรรมชาติตามวิถีแห่งธรรมสืบไป ประเพณีแห่ช้างเผือกจึงนับเป็นอุปายวิธีสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างความตระหนักในปัญหาล้างแ้วลุ่ม และร่วมจัดการปัญหาทรัพยากรอย่างมีความรับผิดชอบ

องค์ความรู้จากการศึกษา

สรุปองค์ความรู้ได้ว่า การจัดการกับปัญหาล้างแ้วลุ่มที่เชื่อมโยงกับคติความเชื่อทางศาสนา มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ ให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดี หักถ่วงศิลปกรรมช้างปัจจัยนาคนไม้ไผ่สานและประเพณีแห่ช้างเผือกของชาวพุทธในล้านนา ที่บูรณาการคตินิยมที่ปรากฏในมหาเวสสันดรชาดกให้เข้ากับสังคมยุคปัจจุบันที่กำลังเผชิญปัญหาฝนแล้งและน้ำท่วมใหญ่ที่ดูจะวิกฤตมากยิ่งขึ้น จึงนับเป็นนวัตกรรมทางสังคมอันเป็นอุปายวิธีที่ช่วยพัฒนาพฤติกรรมของคนในชุมชนผ่านการให้ทาน รักษาศีลและปฏิบัติธรรม รวมถึงการสร้างแรงบันดาลใจและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สร้างความอุดมสมบูรณ์แก่แผ่นดิน ซึ่งสมควรที่จะมีการสร้างเครือข่ายชุมชนเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การบูรณาการประเพณีวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อความผาสุกแห่งชุมชนและสังคมต่อไป

ภาพที่ 7 องค์ความรู้จากการศึกษา

สรุป

งานทัศนศิลป์กรรมช้างปัจจัยนาคนไม้ไผ่สาน และประเพณีการแห่ช้างเผือก ที่ศิลปินพื้นบ้านและชุมชนคิดสร้างสรรค์ขึ้น บูรณาการยึดโยงเข้ากับชาตคติเรื่อง มหาเวสสันดรชาดก นับเป็นนวัตกรรมทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญ ในการแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษและธรรมชาตินั้น เป็นกระบวนการสร้างแรงบันดาลใจ ความตระหนัก และสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนบนพื้นฐานความเชื่อศรัทธาเดียวกัน สู่การป้องกันและแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นการช่วยกันอนุรักษ์ป่า การดูแลแม่น้ำไม่ให้เกิดการปนเปื้อนของสารพิษ การใช้น้ำอย่างประหยัด และการรู้จักแบ่งปันทรัพยากรน้ำ สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่แผ่นดิน และสร้างสันติสุขแก่สังคมโดยรวมด้วย กล่าวได้ว่าเป็น “นวัตกรรมทางสังคมเพื่อความอุดมของแผ่นดิน” ที่ใช้รูปแบบความเชื่อทางพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมในการแก้ปัญหาชีวิตในสังคมปัจจุบัน ที่แสดงให้เห็นได้ว่าอดีตมีปฏิสัมพันธ์กับความต้องการในปัจจุบันอย่างไร และสามารถพัฒนาสื่อสมัยใหม่เกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมต่อยอดคนรุ่นใหม่ได้ด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษางานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ประเภทอื่น ๆ ที่เป็นการบูรณาการความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบันเพิ่มเติม
2. ควรมีการศึกษารวบรวมศิลปินพื้นบ้านที่สืบทอดองค์ความรู้ด้านงานศิลปหัตถกรรม รวมทั้งศึกษากระบวนการของการสืบทอดองค์ความรู้แก่คนรุ่นหลังของศิลปินเหล่านั้น
3. ควรมีการศึกษาเจาะลึกกระบวนการในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่บูรณาการหลักพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพิ่มเติม
4. ควรมีการศึกษาและพัฒนาสื่อสมัยใหม่ในการถ่ายทอดงานหัตถศิลปกรรมและประเพณีท้องถิ่นสู่คนรุ่นใหม่

บรรณานุกรม

- ฐาปนกรณ เครือระยา. (2558). การศึกษารูปแบบและเทคนิควิธีการสร้างพระพุทธรูปศิลปะพม่า – ไทใหญ่ ที่ปรากฏในนครลำปาง. วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, 4(2), 13 – 30.
- ทิพย์สุตา แสนโส. (2565). พิธีแห่ช้างเผือกและสืบทอดแม่ น้ำลี. สืบค้นเมื่อ 2 ธันวาคม 2567 จาก https://www.tkpnetwork.org/12/2022/blog-post_46.html
- บุษกร ฮวบเข้ม และ อนุชา แผงเกสร. (2566). แห่ช้างผ้า: แนวคิดจากภูมิทัศน์วัฒนธรรมผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ในบริบทใหม่. ศิลปกรรมสาร. 16(2), 33 – 52.
- ประดับใจ สายเมืองนาย. (2558). การศึกษาพระพุทธรูปสำคัญในจังหวัดเชียงรายเพื่อเพิ่มศักยภาพเส้นทางการเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. วารสารวิชาการวิทยาลัยสันตพล. 1(2), 8 – 21.
- พระไกรสร กิตติเวที (วรา) (2560). ศึกษาพัฒนาการและคุณค่าของการเทศน์มหาเวสสันดรชาดกกัณฑ์มัทรีในล้านนา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูวิมลธรรมภาณ. (2564). รูปแบบการบริหารจัดงานเทศน์มหาชาติ. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ฯ. 8(1), 1 – 13.

- พระอธิการปันแก้ว อินทปัญญา (วัดโกล). (2564). การศึกษาพิธีกรรมการขอฝนในล้านนา โดย ศึกษาพิธีแห่งพระเจ้าไม้แก่นจันทน์วัดป่าต้นหลวง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง. ใน พระครูสิริสุตานุยุต (บก), วิถีพุทธ วิถีชุมชน รากฐานชีวิตที่ศรัทธาเชิงสังคมล้านนา ในสังคมวิถีใหม่. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 7. (น. 1014 – 1020). วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พัลลภ ทารุคำจา และคณะ. (2561). การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธบูรณาการ:กรณี ศึกษาการฟื้นฟูประเพณีแห่ช้างเผือกในพื้นที่ลุ่มน้ำลี้จังหวัดลำพูน. วารสาร วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง. 7(2), 273 – 282.
- พินัย วิสัยทอง และ ทิพวรรณ ทั้งมั่งมี. (2557). การศึกษาประเพณีแห่ช้างผ้า ชุมชนแม่ทะ หลวง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เพื่อการอนุรักษ์และสืบสานอย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม. ใน ลำปาง แม่่นมาตย์ (บก.), 50 ปี มข. กับ การ อุทิศเพื่อสังคม. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ การประชุมเสนอผล งานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา ครั้งที่ 15. (น. 2252 – 2258). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ลิขิต มาแก้ว (2556). ผ้าพระบฏในพิธีตั้งธัมม์หลวงล้านนา. วารสารเวียงเจ็ดลิน. 7(2), 8 – 19
- วาสนา สายมา. (2564). การศึกษาและพัฒนาารูปแบบงานจักสานไม้ไผ่ลดทลายดั้งเดิม เพื่อ ประยุกต์ใช้ในการออกแบบตกแต่งกรณีศึกษา ชุมชนผู้สูงอายุ บ้านกัวแลป่าเป้า อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่. วารสารการวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสวนสุนันทา. 13(2), 119 – 133.
- สมชาย เดชะพรหมพันธุ์. สัญญาณเดือนฝนแล้งและน้ำจะท่วมใหญ่ หนังสือพิมพ์มติชน รายวัน วันที่ 11 มกราคม 2555 สืบค้นเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2567 จาก https://www.odd.go.th/WEB_UNCCD/new_Feb_55/page1.htm
- สำนักบรรณสารสนเทศ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ช้างมงคล. สืบค้นเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2567 จาก <https://library.stou.ac.th/wp-content/odi/good-elephant/P2.html>